

CARL EINSTEIN I LA FESTA DE LA REVOLUCIÓ

IORELLA BASSAN

Università La Sapienza (Roma)

Com tants intel·lectuals del seu temps, Carl Einstein va enrolar-se l'any 1936 a la guerra d'Espanya. Allí restarà tres anys combatent com a oficial a la Columna Durruti, a les files de la qual també hi anirà Simone Weil. Dels seus escrits, i de les cartes enviades des de Barcelona entre el 1936 i el 1939, n'ergeix la realitat de la lluita, del combat, però també de la festa, ço és, de la festa i l'embriaguesa de la revolució.

Carl Einstein (1885-1940), alemany d'origen jueu, fou un dels teòrics més importants de l'art modern del segle XX. Escriptor, assagista, fundador i col·laborador de nombroses revistes («Die Aktion», «Documents», «Transition», etc.), mediador cultural entre Alemanya i França, intel·lectual involucrat en les lluites del seu temps, publica l'any 1912 una novel·la experimental cubista, *Bebuquin, o els diletants del miracle*; l'any 1915, *Negerplastik (Escultura negra)*, un dels primers textos dedicats a l'anàlisi formal de l'art africà, que contempla des d'una nova perspectiva gràcies al cubisme; i l'any 1926, *Die Kunst des 20. Jahrhunderts (L'art del segle XX)*, a la prestigiosa col·lecció «Propyläen-Kunstgeschichte», obra de la qual n'apareixeran dues edicions més, l'any 1928 i el 1931. Emigrat l'any 1928 a París per fugir del creixent antisemitisme, participa amb Georges Bataille i Michel Leiris el 1929-1930 a l'aventura dels «Documents».

El seu últim llibre, dedicat a *Georges Braque*, és publicat a París l'any 1934. En aquest mateix període, desil·lusionat de l'art i de la crítica del seu temps, escriu *La fàbrica de les ficcions*, un text de denúncia i de presa de distància respecte d'un magisteri i una obra que troba buits. A l'agost del 1936, s'enrola a la guerra d'Espanya.

A la mort de Buenaventura Durruti, el 20 de novembre de l'any 1936, Carl Einstein escriu un discurs que serà llegit a la ràdio CNT-FAI, *La Columna Durruti*, que és un vibrant homenatge a Durruti i al seu sentit de la col·lectivitat. Allò que està succeint és excepcional als ulls de Carl Einstein: baldament Durruti estigui mort, l'esperit de la Columna perviu. I en certa manera, també la festa, ni que sigui en l'àmbit de l'oració fúnebre. No hi ha festa sense consciència de la mort: «La nostra Columna coneix la mort de Durruti a la nit. Se'n parla poc. Sacrificar la pròpia vida és quelcom evident per als companys de Durruti. Alguns diuen en veu baixa: *Era el millor de tots*. Altres criden en la nit: *El venjarem*. La consigna del dia següent fou *Venjança*. Durruti, aquest home extraordinàriament pragmàtic, no parlava mai de si mateix, de la seva persona. Havia eliminat de la gramàtica la paraula *jo*, aquest terme prehistòric. A la Columna Durruti, no es coneix cap altra sintaxi que la col·lectiva. Els companys ensenyaran els literats a canviar la gramàtica per fer-la col·lectiva»¹. Si l'any 1929 Carl Einstein havia anunciat l'adveniment d'una nova gramàtica en la pintura moderna: «En aquesta generació, són els literats els qui avancen penosament, coixejant, darrere els pintors. Aquests últims han gosat canviar la gramàtica rebuda»²; ara

1. C. EINSTEIN, *Di Kolonne Durruti*, dins de: *Werke*, III, Berliner Ausgabe, Berlin: Fannei & Walz, 1996, p. 520.

2. Cf. C. EINSTEIN, *André Masson, étude ethnologique*, «Documents», 2, 1929, trad. a l'italià a cura de F. Bassan i de M. Spadoni, dins de: Íd., *Scritti sull'arte. Documents, 1929-1930*, Milano: Mimesis, 2015, p. 59.

el rol passa als companys de la Columna, als combatents. De l'acció-transformació de la realitat operada en la pintura es passa a l'acció-transformació de la realitat operada en la Columna. Art i política estan estretament intersecats en Carl Einstein.

Aquest aspecte d'«amor propi comunitari», aquesta sensació de comunió, són característiques de la festa, almenys en el seu sentit més antic i més elevat, com a moment mític, ritual, i no com a moment quotidià o privat. El temps de la festa es distingeix del temps profà; és un temps particular, una suspensió de la quotidianitat. També passa açò en la festa de la revolució; després, tothom tornarà a la seva feina, els operaris a les fàbriques; Carl Einstein a l'escriptura.

Einstein parla de la «passió per la lluita», de la «força del camaraderisme que ens uneix», de la sensació de «felicitat», malgrat la proximitat de la mort. També Georges Bataille havia ajuntat —en la noció de *dépense* (despesa)— la festa, la guerra i el sacrifici, tant en l'erotisme com en l'art, contraposant-los a allò «útil» i a la productivitat. Al delà d'allò útil i d'allò quotidià, l'embriaguesa i l'excés obren «una finestra de llum» sobre aspectes essencials del món humà, com són el sacrifici d'un mateix, la pròpia discontinuïtat, o bé «els jocs que la vida es va veure obligada a jugar amb la mort»³. Carl Einstein, tanmateix, diferencia netament la revolució de la guerra. La Columna no és una tropa militar que obeeixi ordres: «No reneguem del nostre vell antimilitarisme, de la nostra sana desconfiança contra l'esquematisme militar que no ha fet altra cosa que aportar avantatges als capitalistes [...]. La base de la nostra Columna és la nostra recíproca confiança i la nostra col·laboració voluntària. El fetitxisme del comandament, la fabricació de

3. G. BATAILLE, *Il limite dell'utile*, traducció a l'italià a cura de F. C. Papparo, Milano: Adelphi, 2012, p. 135.

la celebritat, la deixem als feixistes. Seguim essent proletaris en armes, que s'imposen voluntàriament una disciplina en vistes a un fi»⁴.

En algunes cartes escrites el 1938-1939 des de Barcelona, carrer Verdi 182, al seu amic Daniel-Henri Kahnweiler, galerista i comerciant d'art a París, Carl Einstein retorna sobre el tema de la mort: «Per nosaltres, és difícil d'imaginar la vostra vida pacífica de París, vida sense aquest element vital magnífic que representa la mort concreta, precisa i present. Viure sense por: heus ací l'única manera d'existir. Però per això és necessari comprendre el valor positiu de la mort»⁵. Es presenta una felicitat que consisteix a mantenir quelcom que s'anomena dignitat i independència, un clima moral que no és dominat ni per la por ni pel mercadeig mesquí i inútil: «És millor no menjar però viure dignament; així puc dir, almenys, que m'he defensat contra el senyor Hitler».

En l'última carta a Kahnweiler del 6 de gener del 1939, Carl Einstein inclou una carta per a Picasso. Desitja al pintor un bon any, o sigui, un any de la victòria, li dóna les gràcies per l'ajuda prestada als companys («I com que és molt elegant de part seva, i d'altra banda molt natural, l'ajudar als companys») i, endemés, es declara entusiasta dels seus compatriotes: «l'esforç que han realitzat és insuperable; quin poble tan magnífic, com estimo aquesta gent. I no és mer lirisme: he viscut molt de temps amb aquesta gent i hem passat junts moments tensos, decisius, difícils, cosa que et lliga molt estretament amb els companys». Els espanyols han realitzat durant la guerra progressos formidables; ja no són analfabets, els soldats i els treballadors entenen

4. C. EINSTEIN, *Dis Kolonne Durruti*, op. cit., p. 521.

5. C. EINSTEIN, D. H. KAHNWEILER, *Correspondance, 1921-1939*, Marsella: André Dimanche Editeur, 1993, p. 98.

les coses, la política i moltes altres, millor que un bon grapat d'intel·lectuals estrangers: «Els treballadors ara ja ho saben, saben que ells caminen fermament amb el seu país i, essent així, és necessari que nosaltres defensem aquesta gent amb tots els mitjans. Si en un futur podrà escriure's i pintar lliurement, això només serà possible —diguem-ho clarament— gràcies a la resistència espanyola. Jo sempre he sabut que defenso a Espanya la meva professió, la possibilitat de pensar i de sentir lliurement com a individu. Nosaltres hem de sentir envers aquesta gent la gratitud més gran; fent de soldat, senzillament em defensava a mi mateix, almenys no assistia a tot això amb els braços creuats [...]. No necessito arguments complicats ni receptes literàries per sentir el dret a la meva dignitat, la qual sempre defensaré sense discursos, sense publicitat i sense haver d'escriure'n res: cal saber quan acaben les paraules»⁶.

Barcelona, com és ben sabut, caurà pocs dies després, el 25 de gener del 1939, amb la victòria de Franco. L'armada republicana es replega cap a França i Carl Einstein entra a París. Arrestat i deportat en un camp proper a Bordeus, el juliol de 1940 es lleva la vida al sud de França, igual que Walter Benjamin, per fugir de la persecució nazi. «Cal saber quan acaben les paraules» —havia escrit a Picasso. La festa de la revolució era acabada, però no el seu esperit, ni la seva necessitat.

Traducció d'Abel Miró i Comas

6. *Ibid.*, *op. cit.*, p. 114.